

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 วิวัฒนาการของนโยบายการศึกษาไทย
- 2.2 นโยบายเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษา
- 2.3 การขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 - 2.3.1 โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา
 - 2.3.1 โครงการขยายการศึกษาพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 - 2.3.3 การดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- 2.4 การดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น
- 2.5 ทรัพยากรในการบริหาร
 - 2.5.1 ทรัพยากรในการบริหารการแต่งเครื่องแบบนักเรียนมัธยมศึกษา
- 2.6 เป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา 2537
- 2.7 การดำเนินการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2537 จังหวัดขอนแก่น
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 2.8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 วิวัฒนาการของนโยบายการศึกษาไทย

การศึกษาในทุกสังคมหรือทุกประเทศ เริ่มต้นด้วยการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เป็นการศึกษาคำเนินไปตามธรรมชาติของสังคมและโดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับการศึกษาในประเทศไทย ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จากนั้นจึงได้มีการเปลี่ยนแปลง วิวัฒนาการ ตามสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ยุค ดังนี้ (วีระ บำรุงรักษ์, 2535)

ยุคที่ 1 ยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการศึกษาที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ ไม่มีการกำหนดนโยบายของรัฐ เนื่องจากยังเป็นการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ

ยุคที่ 2 สมัยปฏิรูปการศึกษารัชกาลที่ 5 เป็นการเริ่มต้นศึกษาสมัยใหม่อย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ.2414 โดยมีนโยบายให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการรักษาเอกราชของชาติไว้

ยุคที่ 3 สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีนโยบายสำคัญ 4 ประการ คือ เน้นความสำคัญของการศึกษาวิชาชีพ ต้องการยกระดับการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น จัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของการปกครองและเพื่อปลูกฝังความเป็นสุภาพบุรุษ นโยบายการศึกษาในยุคนี้มุ่งการขยายตัวทางปริมาณ ส่วนคุณภาพนั้นยังมิได้ปรับปรุงเท่าที่ควร

ยุคที่ 4 เป็นการศึกษาในยุคปัจจุบัน ซึ่งจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 7 ซึ่งเป็นแผนในปัจจุบัน(ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2504 จนถึงปัจจุบัน)

ดังนั้น นโยบายการศึกษาของไทยจึงเข้าสู่ความเป็นระบบมากขึ้น มีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนามากกว่าการป้องกันการใช้เอกราชแบบในยุคก่อน โดยมุ่งเน้นทางด้านปริมาณก่อนที่จะคำนึงถึงคุณภาพ และมีการขยายวงกว้างสู่ประชาชนอย่างทั่วถึงมากขึ้น

2.2 นโยบายเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษา

หลังจากที่มีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ฉบับที่ 7(พ.ศ.2535 - 2539) นโยบายทางการศึกษาของไทยได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามลำดับ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ จะเห็นได้ว่า ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้มุ่งเน้นการขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง (ประยูร ศรีประสาธน์, 2535) ฉบับที่ 2 ให้การศึกษาต่อเนื่องในลักษณะที่สัมพันธ์กับการศึกษาภาคบังคับ ฉบับที่ 3 มุ่งขยายและปรับปรุงการศึกษาภาคบังคับ ให้ได้สัดส่วนกับประชากรในวัยเรียน เน้นการขยายการศึกษา

ระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ฉบับที่ 4 ขยายการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเดิมบังคับเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วมาปรับเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ฉบับที่ 5 จัดและส่งเสริมให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา ให้สถานศึกษามีคุณภาพทัดเทียมกัน

ในแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 6 พ.ศ.2530 - 2534 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) รัฐมีนโยบายอย่างชัดเจนในเรื่องขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยกำหนดไว้ว่า เร่งขยายมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อยกระดับการศึกษาของปวงชนให้สูงขึ้น ทั้งให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และเป็นการขยายบริการมัธยมศึกษาในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำเป็นพิเศษ ได้กำหนดเป้าหมายให้ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นร้อยละ 55 ผลจากการดำเนินงาน ปรากฏว่า การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด เพื่อให้เด็กช่วยเหลืองานผู้ปกครองระหว่างเรียนได้ แต่กลับปรากฏว่าประชาชนให้ความสนใจหรือความสำคัญในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนค่อนข้างน้อย เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้น ในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) จึงได้กำหนดนโยบายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาว่า ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน รัฐพึงเร่งรัดและขยายการศึกษาเพื่อปวงชนอย่างทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น โดยมีแนวทางการขยายบริการที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัดและความสามารถพิเศษของผู้เรียน เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนบทห่างไกลได้รับการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาอย่างทั่วถึง สำหรับเรื่องการกระจายโอกาสทางการศึกษา ได้กำหนดนโยบายไว้ ดังนี้

1) นโยบายการกระจายโอกาสทางการศึกษา

เร่งกระจายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ให้กว้างขวางและเป็นธรรมแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม และกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ตลอดจนจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษ

2) นโยบายการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เร่งปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานและขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้ผู้จบประถมศึกษาได้เข้าเรียนมากขึ้น

นอกจากนี้ แผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) ยังได้กำหนดเป้าหมายการรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

เป้าหมายอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ของผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ปีที่ 6 ปีการศึกษา 2535 - 2539 เป็น 50.40, 63.80, 68.50, 72.00 และ 73.50 ตามลำดับ

เป้าหมายจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประเภทสามัญ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา 2535 - 2539 เป็นจำนวน 572,180 คน 626,780 คน 690,480 คน 745,680 คน และ 780,480 คน ตามลำดับ

จากแผนพัฒนาการศึกษาฉบับต่าง ๆ จะเห็นว่า รัฐบาลทุก ๆ ชุดที่เข้ามาบริหารประเทศต่างก็ให้ความสำคัญและเน้นในเรื่องการขยายการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยให้มีความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา ซึ่งพอจะประมวลนโยบายของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ได้ดังนี้ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2536)

คณะรัฐบาลชุดที่ 30 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายไว้ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2502 ว่า จะสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการศึกษาของเยาวชน จะจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติเพื่อวางโครงการศึกษาให้เป็นโครงการถาวรเหมาะสมแก่ความจำเป็นของชาติ เปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น

คณะรัฐบาลชุดที่ 32 โดยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2512 ว่า จะพยายามขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปทั่วประเทศ

คณะรัฐบาลชุดที่ 37 โดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2518 ว่า จะสร้างระบบการศึกษาให้เป็นธรรมมากขึ้น โดยดำเนินการให้สามารถสร้างความเสมอภาค และโอกาสที่จะศึกษา แก่เยาวชนในทุกท้องถิ่นเท่าเทียมกัน โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

คณะรัฐบาลชุดที่ 38 โดย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้ เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2519 ว่าจะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม จะจัดให้บุคคลมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษาอบรมตามความสามารถทางสติปัญญา จะเร่งรัดให้มีโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำทุกอำเภอ

คณะรัฐบาลชุดที่ 41 โดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2520 ที่จะพัฒนาการศึกษาทุกระดับให้ต่อเนื่อง จะขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทั่วถึงทุกท้องที่

คณะรัฐบาลชุดที่ 43 โดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2523 ที่จะระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อขยายการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ จะปรับปรุงวิธีการจัดทรัพยากรเพื่อให้เกิดความเสมอภาค และมีความทัดเทียมกันทุกระดับทั่วประเทศ

คณะรัฐบาลชุดที่ 46 โดย พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ.2531 ที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นฐานการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ตลอดทั้งปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับท้องถิ่น

คณะรัฐบาลชุดที่ 48 โดย นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงไว้เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2534 ว่าเร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในและนอกระบบให้กว้างขวางและทั่วถึงเพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ

ครั้งล่าสุด รัฐบาลชุดปัจจุบันคือชุดที่ 51 ซึ่งมี นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้มีนโยบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งได้แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ในเรื่องเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับได้แถลงไว้ว่า จะขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี เพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยกำหนดมาตรการและวิธีที่เหมาะสมทั้งในระบบและนอกระบบ รวมทั้งสนับสนุนการจัดการศึกษาแก่ผู้บกพร่องทางร่างกาย จิตใจ และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา อย่างต่อเนื่องทั่วถึงทั่วประเทศ

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539)ไว้ดังนี้คือ เร่ง

ขยายการศึกษาและบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง ทั้งในเมืองและชนบท ทุกระดับ ทุกประเภท มุ่งเน้นการให้บริการระดับก่อนประถมศึกษา เร่งขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้จบชั้นประถมศึกษาได้เข้าเรียนเพิ่มขึ้น กระจายโอกาสและสร้างความเป็นธรรมแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ให้ได้รับบริการทางการศึกษา ทุกระดับและประเภทการศึกษา ตลอดจนจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษ

จะเห็นได้ว่า นโยบายด้านการขยายการศึกษาของไทย ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรก และพัฒนาขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ในฉบับต่อ ๆ มา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยก็ให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพราะ การศึกษาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอื่น ๆ อีกทั้งการศึกษาจะเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก เพราะฉะนั้น นโยบายในด้านการกระจายการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพัฒนากันต่อไป

2.3 การขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เริ่มดำเนินการตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 - 2529) ติดต่อกันเรื่อยมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - 2534) และได้ดำเนินการติดต่อกันมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนผู้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มากขึ้น แต่ผลปรากฏว่าการดำเนินงานไม่เป็นไปตามเป้าหมาย สาเหตุเนื่องมาจากเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เนื่องจากผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีพอที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อได้ นักเรียนและผู้ปกครองไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้ปกครองต้องการเด็กไว้ใช้งานหรือช่วยประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ และการคมนาคมระหว่างทางบ้านและโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่สะดวก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

ในระยะแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 มีแนวความคิดที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับถึง 9 ปี แต่เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไม่อำนวย คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2530 ได้ดำเนินการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน จนถึง

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) โดยไม่บังคับด้วยเหตุผลที่ประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การพัฒนาจากความเป็นสังคมเกษตรกรรมไปสู่ความเป็นสังคมอุตสาหกรรมและบริการ มีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ อิทธิพลทางธุรกิจและวัฒนธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาโดยตรงและทางอ้อม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น เพื่อเป็นฐานในการปรับตัวให้เข้ากับวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ การพัฒนาให้สามารถประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะประกอบอาชีพสุจริตอิสระ การรู้จักคิดพิจารณาปรับแนวคิดหรือสิ่งอำนวยความสะดวกตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยไม่ขัดต่อความเป็นไทย เอกลักษณ์ ศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นสมควรดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ขึ้น

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการในการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) การจัดการศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ จัดให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
- 2) การจัดการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถือเป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และไมถือเป็นการศึกษาภาคบังคับ
- 3) ผู้เรียนจะได้รับความรู้ ประสบการณ์และสมรรถภาพพื้นฐานอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเรียนอยู่ในส่วนใดของประเทศ
- 4) หลักสูตรการสอน นอกจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 แล้ว สามารถจัดสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นแบบอื่น ๆ ได้อีก เช่น หลักสูตรการศึกษานอก-โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 หรือหลักสูตรเท่าเทียมกับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่จะทำให้ขึ้นใหม่
- 5) การเทียบโอนหน่วยการเรียนรู้ระหว่างหลักสูตรต่าง ๆ ให้สามารถทำได้โดยการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและแนวปฏิบัติ
- 6) การจัดการศึกษา ให้เป็นการระดมทรัพยากรจากทั้งภาครัฐและเอกชนมาใช้ในการดำเนินการ

7) การดำเนินการตามโครงการนี้ เป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ให้เรียนต่อมากที่สุด

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อขยายโอกาสให้แก่นักเรียนเยาวชนและประชาชน รวมทั้งพระภิกษุสามเณรที่ผ่านการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยไม่จำกัดเพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสภาพความผิดปกติของร่างกายและจิตใจ ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้มากที่สุด โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มนักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว และไม่เรียนต่อ ซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ในตลาดแรงงานและส่วนหนึ่งช่วยบิดามารดาหรือผู้ปกครองทำงาน กลุ่มเด็กผู้หญิงและกลุ่มภิกษุสามเณร

เพื่อให้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาวรรลุวัตถุประสงค์ คือ ให้ผู้เรียนจบระดับประถมศึกษาได้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มากที่สุด จึงมีแนวทางปฏิบัติ จัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้สามารถนำผลการเรียนจากรูปแบบต่าง ๆ ไปเทียบโอนกันได้ อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนโดยให้เรียนอยู่ใกล้บ้าน ลดภาระของผู้ปกครองโดยยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ให้การสนับสนุนด้านแบบเรียน เครื่องเขียน อุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบและอาหารกลางวัน บริบรู้งหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสม จัดให้มีกิจกรรมเพื่อให้มีรายได้ระหว่างเรียน และประการสุดท้ายไม่ยึดถือเวลาหรือชั้นปีเป็นหลัก แต่ยึดถือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นเกณฑ์ ผู้เรียนสามารถเก็บสะสมผลการเรียนได้จนกว่าจะจบหลักสูตร

ปัจจุบันการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา มีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนเทศบาลสังกัดกระทรวงมหาดไทย และโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร แต่หน่วยงานที่มีบทบาทมาก มี 2 หน่วยงาน คือ กรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2.3.1 โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา

กรมสามัญศึกษา ได้ดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2530 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้

นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตชนบท เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีจำนวนสูงขึ้น ลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองโดยไม่ต้องชำระเงินบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือเรียน และลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนสามารถเดินทางไปโรงเรียนที่ใกล้บ้านหรือมีความสะดวกในการเดินทางและการเรียน ให้นักเรียนมีโอกาสช่วยเหลืองานบ้านและประกอบอาชีพของผู้ปกครอง และให้นักเรียนมีงานทำ สามารถประกอบอาชีพตามสภาพทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะงานอาชีพตามแนวอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครอง

มาตรการและกิจกรรมในการดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา

- 1) มาตรการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานโครงการ
- 2) มาตรการลดค่าใช้จ่ายผู้ปกครอง
- 3) มาตรการส่งเสริมให้นักเรียนช่วยเหลือตนเองและผู้ปกครอง
- 4) มาตรการส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน
- 5) มาตรการส่งเสริมเพื่อพัฒนาชุมชน

เมื่อโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดำเนินมา ได้ระยะหนึ่ง ได้มีการประเมินโครงการ ซึ่งผลการประเมินมีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

1) จำนวนโรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือจำนวน 718 โรงเรียน และกรมสามัญศึกษาได้เพิ่มเติมโรงเรียนสมทบของโครงการอีก 109 โรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในเขตที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ เศรษฐกิจของชุมชนไม่ดี เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ซึ่งกรมสามัญศึกษาได้ใช้งบประมาณปกติดำเนินงานสำหรับโรงเรียนสมทบกลุ่มนี้

2) จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เข้ามาเรียนตั้งแต่ปี 2530 - 2534 เฉลี่ยแล้วเป็นร้อยละ 95 ของเป้าหมายที่กำหนดไว้

3) การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ของกรมสามัญศึกษามีผลทำให้อัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีอัตราการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ระดับประเทศ อัตราการเรียนรู้ต่อเพิ่มจากร้อยละ 41.32 ในปีการศึกษา 2529 เป็นร้อยละ 53.16 ในปีการศึกษา 2533 และร้อยละ 60.55 ในปีการศึกษา 2534 (รวมสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ)

4) แม้อัตราการเรียนรู้ต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะเพิ่มมากขึ้นเห็นได้ชัด แต่เด็กอายุ 12 ปี ที่ควรเข้ามาเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบโรงเรียน ยังคงไม่ถึงร้อยละ 50 กล่าวคือ อัตราส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ต่อประชากรกลุ่มอายุ 12 ปี เป็นร้อยละ 33.49 ในปีการศึกษา 2529 และเพิ่มเติมเป็นร้อยละ 42.86 ในปีการศึกษา 2533

5) เด็กที่เข้ามาเรียนในโครงการ รุ่นที่ 1 - 2 มีอัตราการศึกษา ดังนี้
ม.1 - ม.2 ร้อยละ 90.31, ม.2 - ม.3 ร้อยละ 94.47 และ ม.1 - ม.3 ร้อยละ 85.99

2.3.2 โครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

โครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534) เป็นโครงการที่ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองนโยบายเร่งรัดการขยายโอกาสทางการศึกษา ให้กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาคอย่างทั่วถึง เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้ประชุมเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534

โครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายไว้ ดังนี้คือ เร่งรัดการขยายโอกาสและบริการทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้กระจายไปสู่ประชาชนส่วนภูมิภาคอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนเมืองและชุมชนชนบทห่างไกล ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของการศึกษาต่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพและพัฒนาสังคมส่วนรวม และเร่งพัฒนาการจัดกระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอนและการนิเทศติดตามผล เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะพื้นฐาน โดยเน้นการพัฒนาทักษะด้านอาชีพให้สามารถพึ่งตนเองได้ ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรม และตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับวัตถุประสงค์ของโครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดไว้ 3 ประการ คือ เพื่อยกระดับความรู้พื้นฐานให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้เรียนสูงขึ้นถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อปูพื้นฐานการดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี และเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพและมีโอกาสพัฒนาทักษะในวิชาชีพที่ตนมีความถนัดและสนใจ สำหรับการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

จากการประเมินสภาพการดำเนินงานของโครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

1) อาคารเรียนไม่เพียงพอ โรงเรียนยังขาดอาคารเรียน อาคารประกอบ ตลอดจนห้องกิจกรรมไม่เพียงพอสำหรับการส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น ห้องวิทยาศาสตร์ บางโรงเรียนมีพื้นที่ทางการเกษตรไม่เพียงพอสำหรับการเรียนการสอนในปีการศึกษาต่อไป ซึ่งโรงเรียนจะต้องจัดชั้นเรียนจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนได้เตรียมการแก้ปัญหาอาคารสถานที่ โดยขอเงินงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สร้างอาคารเรียนชั่วคราว และเสนอขอเงินงบประมาณเพื่อการต่อเติมอาคารที่มีอยู่

2) วัสดุ ครุภัณฑ์ บางประเภทยังขาดแคลน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งต้องขอยืมจากโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น ๆ นอกจากนี้ บางโรงเรียนยังขาดแคลนครุภัณฑ์สำนักงานที่จำเป็นบางประเภท เช่น เครื่องโม่เนียว เป็นต้น

3) อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนมีจำนวนไม่เพียงพอ เช่น คู่มือครู แบบเรียน หนังสือค้นคว้าเพิ่มเติม หนังสืออ่านประกอบ โดยเฉพาะคู่มือครู แบบเรียน นั้น ทางโรงเรียนได้รับล่าช้าและไม่ทันการใช้ในการเรียนการสอน นอกจากนี้ ยังพบว่าอุปกรณ์บางประเภท เช่น เครื่องกีฬา สารเคมีสำหรับทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์ อุปกรณ์ที่ใช้ปฏิบัติในวิชาชีพ และสื่อทัศนูปกรณ์ ยังมีปริมาณไม่เพียงพอ

4) บุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ และวุฒิสภาวิชาเอกไม่ตรงกับวิชาที่สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาบังคับ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ ยังขาดแคลนครู นอกจากนี้ยังขาดวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในสายวิชาชีพด้วย

5) งบประมาณได้รับล่าช้าและมีจำนวนไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการเรียนการสอน วิชาชีพรวมทั้งงบประมาณในการจัดอบรม สัมมนา และทัศนศึกษาดูงาน

6) การประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงเด็กเข้าเรียนต่อไม่ครอบคลุมทั้งอำเภอ และขาดการประสานงานวางแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

7) การประสานงานขยายโอกาสทางการศึกษาระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ยังไม่มีการสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนเป็นทางการจากหน่วยงานระดับนโยบายเจ้าสังกัด แต่ดำเนินการไปได้อย่างเป็นทางการ ด้วยการอาศัยความรู้จักคุ้นเคยส่วนตัวของผู้บริหารและครู-อาจารย์

8) ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีฐานะยากจน ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และต้องการให้เด็กมาช่วยทำงานบ้าน ผู้ปกครองบางคนในท้องถิ่นนิยมส่งบุตรหลานไปทำงานหารายได้ช่วยครอบครัว

โดยสรุป โครงการขยายการศึกษาพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เริ่มดำเนินงานเมื่อปีการศึกษา 2534 จากผลการประเมินโครงการ พบว่า มีปัญหา อุปสรรค หลายด้าน อันเนื่องมาจากความไม่พร้อมที่จะดำเนินการ

2.3.3 การดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2530 เป็นต้นมา มีแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนี้ คือ ประการแรก ให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ร้อยละ 100 ภายในปีการศึกษา 2540 ซึ่งเป็นระยะแรกของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ประการที่สอง ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ขยายการเปิดชั้นเรียนมัธยมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มเติมจากโครงการนำร่องขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้เปิดในปีการศึกษา 2534 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2535 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2536 จำนวน 1,000 โรงเรียน และปีการศึกษา 2537 จำนวน 984 โรงเรียน รวมกับโครงการนำร่องขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเปิดแล้ว 216 โรงเรียน เป็น 4,200 โรงเรียน จากนั้นตั้งแต่ปีการศึกษา 2538 ถึงปีการศึกษา 2544 จะไม่เปิดเพิ่มอีก ประการสุดท้าย ให้กรมสามัญศึกษา รับนักเรียนเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามแผนพัฒนาการ

ศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) ที่กำหนดไว้แล้ว

นอกจากนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คือ กรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการดังนี้

กรมสามัญศึกษา ได้ดำเนินการ ประการแรก แต่งตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัดและคณะทำงานระดับโรงเรียน เพื่อดำเนินงานกำหนดให้สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการตามกิจกรรมขยายโอกาสทางการศึกษา จัดให้มีโรงเรียนแม่แบบเพื่อเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่นๆ รวมทั้งมีการนิเทศติดตามช่วยเหลือโรงเรียนในโครงการ ประการที่สอง ดำเนินงานเพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประการที่สาม ส่งเสริมให้นักเรียนช่วยเหลือตนเอง ประการที่สี่ ส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน และประการสุดท้าย ส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการ คือ ประการแรก เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 1,366 โรงเรียน มีนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา รวม 53,056 คน ห้องเรียน 1,801 ห้อง คิดเป็นจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนเท่ากับ 1 : 29 ประการที่สอง ดำเนินการเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาแก่นักเรียนในโครงการ ประการที่สาม จัดประชุมสัมมนาผู้บริหารในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อพัฒนาให้มีคุณภาพในการบริหารทุกด้าน ประการที่สี่ เตรียมการจัดฝึกอบรมครูแบบเข้มเพื่อแก้ปัญหาการขาดครูวิชาเฉพาะ ประการสุดท้าย จัดซื้อจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน

โดยสรุปการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ทั้งในส่วนของกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการตามโครงการจนสามารถบรรลุเป้าหมายโดยเฉพาะในด้านปริมาณ โดยดำเนินการใน 5 มาตรการที่คล้ายคลึงกัน ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ

2.4 การดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่น เป็น 1 ใน 38 จังหวัด ที่เป็นพื้นที่ในเขตชนบทยากจนและได้รับอนุมัติให้เปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา จำนวน 3

โรงเรียน ในปีการศึกษา 2530 จากนั้นจึงได้เปิดเพิ่มขึ้นในปีการศึกษาต่อ ๆ มา และในปีการศึกษา 2534 ได้รับอนุมัติให้เปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจำนวน 38 โรงเรียน ปีการศึกษา 2535 จำนวน 39 โรงเรียน ปีการศึกษา 2536 จำนวน 33 โรงเรียน และปีการศึกษา 2537 จำนวน 37 โรงเรียน ปัจจุบันจังหวัดขอนแก่นมีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 147 โรงเรียน และที่สังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 87 โรงเรียน (ประกอบด้วยโรงเรียนที่เป็นเอกเทศ จำนวน 49 โรงเรียน และเป็นสาขาของโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 38 โรงเรียน) รวมทั้งสิ้น จำนวน 234 โรงเรียน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาอีก เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศาสนา และโรงเรียนเทศบาลสังกัดกระทรวงมหาดไทย แต่รวมแล้วก็เป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนนักเรียนในระดับนี้

หลังจากที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนต่าง ๆ ทั้งที่สังกัดกรมสามัญศึกษาและสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ต่างก็พยายามหาวิธีการ มาตรการ ในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการขยายโอกาสทางการศึกษาซึ่งนอกจากจะเปิดสาขาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเพิ่มขึ้นและขยายการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ออกไปยังโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติแล้ว ทุกโรงเรียนก็ยังมีการเร่งรณรงค์การเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อให้อัตราการเรียนต่อมีระดับที่สูงขึ้นทุก ๆ ปี ดังจะเห็นได้จากอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2537) ในปีที่ผ่านมามีดังนี้ คือ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2536) ในปีการศึกษา 2535 อัตราการเรียนต่อร้อยละ 64.74 ปีการศึกษา 2536 อัตราการเรียนต่อร้อยละ 79.54 จากอัตราการเรียนต่อที่เพิ่มขึ้นจากเดิมมากนี้ เนื่องมาจากการขยายชั้นเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ และนอกจากนี้ทุกโรงเรียนยังเร่งรณรงค์ในการเข้าศึกษาต่อเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้บริหารและผู้รับผิดชอบในการรณรงค์ของโรงเรียนต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างสูงในการดำเนินการรณรงค์การเข้าเรียนต่อ ภายใต้

ทรัพยากรอันจำกัด

โดยสรุปโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้เริ่มดำเนินการในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2530 และขยายสู่โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในปีการศึกษา 2534 เป็นผลให้อัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นหลายประการในส่วนของจังหวัดขอนแก่น ได้สนองนโยบายโดยการเปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ปัจจุบันมีจำนวน 234 โรงเรียน ซึ่งเป็นผลให้อัตราการเรียนต่อเพิ่มขึ้นตามลำดับ ถึงแม้ว่าจะมีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานหลายด้าน

2.5 ทรัพยากรในการบริหาร

วินัย สมมิตร และคณะ (2527) กล่าวถึงทรัพยากรในการบริหารว่า ทรัพยากรการบริหาร คือปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ในการบริหาร โดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่าทรัพยากรการบริหารที่สำคัญ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีจัดการ (Management) หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า 4 M's การที่จัดว่าปัจจัยทั้ง 4 เป็นปัจจัยพื้นฐานในการบริหารเนื่องจากการบริหารทุกประเภทจำเป็นต้องอาศัยคน วัสดุสิ่งของ และวิธีจัดการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ปัจจุบันได้มีการพิจารณาเกี่ยวกับทรัพยากรในการบริหารไปในลักษณะที่มีขอบเขตกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีการบุกเบิกหาทฤษฎีหลักการและรวบรวมแนวความคิดใหม่ ๆ ทางการบริหารอยู่เสมอ จึงทำให้ความเข้าใจและการยอมรับเกี่ยวกับทรัพยากรการบริหารขยายกว้างออกไป ตามที่เห็นว่าจะช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันว่า ทรัพยากรการบริหารควรจะเพิ่มมากขึ้นจากปัจจัย 4 ประการดังที่กล่าวแล้ว

Greenwood (อ้างถึงใน วินัย สมมิตร, 2527) ได้ให้ความเห็นว่า ทรัพยากรการบริหารควรมีอย่างน้อย 7 ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) กำลังใจในการทำงาน (Morale) และความสะอาดต่าง ๆ (Facilities) ปัจจัยทั้ง 7 ประการนี้ สิ่งสำคัญที่จะบ่งบอกถึงประสิทธิภาพอันสูงสุดของการบริหาร ได้แก่ อำนาจหน้าที่และเวลา เพราะหากปราศจากอำนาจหน้าที่แล้ว

การบริหารย่อมไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี และถ้าหากขาดเรื่องกำหนดเวลาแล้ว การบริหารย่อมไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลด้วยดี เวลาจะต้องมีความเหมาะสมและเพียงพอกับลักษณะงาน ความสัมฤทธิ์ผลจึงจะเกิดขึ้นได้

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2527) กล่าวว่า ทฤษฎีการบริหาร หมายถึง องค์ประกอบ หรือสิ่งที่ช่วยให้การบริหารงานดำเนินไปได้สะดวก ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานราชการหรือการบริหารธุรกิจจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีการบริหารด้วยกันทั้งนั้น โดยปกติในการบริหารจะมีทรัพยากรบริหารพื้นฐาน (Basic administrative resources) 4 ประการ คือ คน(Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ(Material) และการจัดการ(Management) หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า 4 M's การที่เรียกทรัพยากรเหล่านี้ว่าเป็นทรัพยากรพื้นฐาน หรือเสมือนหนึ่งปัจจัยสี่นั้น ก็ เพราะว่าในการบริหารงานมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรเหล่านี้ ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอ จึงจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ นอกจากนี้ ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ ยังได้กล่าวอีกว่า เมื่อคำนึงถึงหลักการบริหารสมัยใหม่ที่เรียกว่า "การบริหารโดยสถานการณ์และความเป็นไปได้ของทรัพยากร" (Contingency Approach) แล้ว ทรัพยากรบริหารที่จำเป็นประกอบด้วย คน(Men) เงิน(Money) วัสดุสิ่งของ(Material) วิธีการจัดการ(Management) อำนาจหน้าที่(Authority) และเวลา(Time) แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือ ปัจจัยมนุษย์ ในแง่ของการแสดงออกที่เรียกว่า "พฤติกรรม" โดยเฉพาะพฤติกรรมในรูปนามธรรม ที่เรียกกันว่า "เรื่องของจิตใจ" (Mind) ทั้งนี้เพราะความรู้สึกนึกคิดของคน เป็นทั้งเครื่องกระตุ้นให้งานเดิน และเป็นตัวจุดรั้งให้งานหยุดได้

Drucker (อ้างถึงใน ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์, 2527) มีความเห็นว่า ควรเพิ่มปัจจัยหรือทรัพยากรการบริหารจากปัจจัยหลักขึ้นอีก 2 ปัจจัย คือ อำนาจหน้าที่ (Authority) และเวลา (Time)

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ทฤษฎีการบริหาร หรือที่เรียกว่า 4 M's เป็นทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานในการในการบริหารงานต่าง ๆ ประกอบด้วย คน(Man) เงิน(Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และการจัดการ(Management) เช่นในการบริหารการศึกษาจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุน

การดำเนินงานเพียงพอ ต้องมีวัสดุสิ่งของตามความต้องการของแผนงานและโครงการ และจะต้องมีระบบบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพ ในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย ซึ่งมีทรัพยากรจำกัด การบริหารการศึกษาจึงอยู่ในภาวะจำกัด ความจำเป็นที่จะต้องบริหารงานแบบประหยัด โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของผู้บริหารการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง

2.5.1 ทรัพยากรในการบริหารการรณรงค์เพื่อเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา

เพื่อให้การรณรงค์เพื่อเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้บริหารต้องใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งทรัพยากรต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

1) คน (Man) หรือบุคลากรในการรณรงค์ เพื่อศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 1 บุคลากรที่มีความสำคัญประกอบด้วย บุคลากรภายในโรงเรียน และบุคลากรภายนอกโรงเรียน บุคลากรภายในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครู - อาจารย์ นักการภารโรง รวมถึงตัวนักเรียนด้วย ส่วนบุคลากรภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ครู-อาจารย์ ในโรงเรียนประถมศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล ศิษย์เก่า และพระภิกษุ เป็นต้น

2) เงิน (Money) หรืองบประมาณดำเนินการรณรงค์ เพื่อเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทุกโรงเรียนไม่ได้รับงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะจึงต้องใช้งบประมาณจากเงินอุดหนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้รับร้อยละ 95 ของนักเรียนทั้งหมด (ยกเว้นบางโรงเรียนได้รับร้อยละ 50 ของนักเรียนทั้งหมด ส่วนที่เหลือเก็บเงินบำรุงการศึกษา) และค่าหนังสือพิมพ์เรียนรายละ 300 บาท ส่วนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้รับรายละ 700 บาท ต่อปี นอกจากบางโรงเรียนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากส่วนอื่นเป็นพิเศษในการรณรงค์

3) วัสดุสิ่งของ (Material) รวมถึงครุภัณฑ์ที่ใช้ในการรณรงค์ ซึ่งได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ในการทำเอกสารเผยแพร่ต่างๆ พาหนะในการเดินทาง เป็นต้น ซึ่งได้จากงบประมาณอุดหนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา และส่วนหนึ่งบางโรงเรียนอาจได้จากการรับบริจาคจากผู้ให้การสนับสนุนในชุมชน

4) การบริหารหรือการจัดการ (Management) เป็นรูปแบบ วิธีการ ที่ใช้ในการ การรณรงค์ ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น การเผยแพร่เอกสาร การแนะนำเคลื่อนที่ หรือ ตามที่ อีรวัดน์ ราชวงศ์ (2536) กล่าวถึงวิธีการรณรงค์ของโรงเรียนมัธยมประจำตำบล ในอำเภอ แก่งครือ จังหวัดชัยภูมิ ว่าทางโรงเรียนไม่ได้ใช้สื่อหรือสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ใช้สื่อ บุคคลดำเนินการแนะนำ โดย พบผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา พบครูประจำชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 ในพื้นที่บริการ พบเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 พบผู้ปกครอง แบ่งงานให้ครู แนะนำโดยแบ่งความรับผิดชอบกันชัดเจน ใช้เทคนิคการแนะนำ และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของครูแนะนำเพื่อหาทางแนะนำให้ได้ผล

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรในการบริหารการรณรงค์ เพื่อเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา ประกอบด้วย คน(Man) ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เงิน(Money) ซึ่งได้เงินอุดหนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ วัสดุอุปกรณ์(Materials) รวมทั้ง ภารกิจที่ใช้ในการรณรงค์ และวิธีการดำเนินการ(Management) ซึ่งมีมากมายหลายวิธีขึ้นกับ ผู้บริหารและความพร้อมของโรงเรียนที่จะเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม โรงเรียนขยายโอกาส ทางการศึกษาเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนยากจน ได้รับงบประมาณจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณงานที่ต้องดำเนินการ ขาดแคลนบุคลากร ดังนั้น ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินการ จึงจำกัด ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องใช้ความรู้ความสามารถและความมานะพยายามอย่างสูง เพื่อให้การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง

2.6 เป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา

2537

กระทรวงศึกษาธิการ (2537) ได้กำหนดนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงานตาม ภารกิจหน้าที่ในปีงบประมาณ 2537 ซึ่งปรากฏในเอกสาร "ข้อตกลงที่สามพราน" ซึ่งได้ ครอบคลุมนโยบายและเป้าหมายการจัดการศึกษาแต่ละระดับ ในปีการศึกษา 2537 เพื่อให้ นโยบายและเป้าหมายดังกล่าวบังเกิดเป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสนองความต้องการ ทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนได้อย่างเต็มที่ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดประชุมผู้บริหาร ระดับสูง เพื่อร่วมพิจารณา"เป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียน นักศึกษา ปีการศึกษา 2537"

ระหว่าง วันที่ 9 - 10 มกราคม 2537 ณ โรงแรมเมเลีย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
 ผลจากการประชุมดังกล่าวได้เป็นข้อสรุปในเรื่องเป้าหมาย มาตรการหลัก ตลอดจนแนวทางการ
 ดำเนินการรับนักเรียน นักศึกษา ในปีการศึกษา 2537 ซึ่งเป็นที่หวังได้ว่าจะส่งผลให้เด็กและ
 เยาวชนไทยได้รับโอกาสในการศึกษาที่เท่าเทียมกันโดยทั่วถึง เพื่อเป็นกำลังสำคัญต่อประเทศใน
 อนาคต

เป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา
 2537 ตามเอกสารข้อตกลงที่สามพราน มีรายละเอียด ดังนี้

1) เป้าหมายการรับนักเรียน นักศึกษา

1.1) ระดับก่อนประถมศึกษา ให้เด็กอายุ 3 - 5 ปี เข้ารับการเตรียมความพร้อม
 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2536 อีก 350,000 คน โดยแบ่งความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงาน
 ต่าง ๆ ดังนี้

โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 เพิ่ม จำนวน 220,000 คน

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สังกัดกรมศาสนา เพิ่ม จำนวน 70,000 คน

สถานศึกษาเอกชน เพิ่ม จำนวน 60,000 คน

1.2) ระดับประถมศึกษา ให้เด็กอายุ 6 - 11 ปี ได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษา
 ร้อยละ 98

1.3) เด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียน
 ต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ร้อยละ 95

1.4) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รับนักเรียนทั้งสายสามัญและสายอาชีพเพิ่มขึ้นจาก
 ปีการศึกษา 2536 อีก 60,000 คน

2) มาตรการหลักในการรับนักเรียนนักศึกษา

2.1) วิธีการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษา
 ตอนปลาย ให้สถานศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษาดำเนินการดังนี้

(1) งดการจับสลากเพื่อเข้าเรียนต่อทั้งสองระดับ

(2) ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งรับนักเรียนเข้าเรียนตามสัดส่วน ดังนี้

(2.1) รับนักเรียนที่มีภูมิลำเนาใกล้สถานศึกษาเข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบ
ร้อยละ 60

(2.2) รับนักเรียนที่มีคุณธรรม มีความสามารถพิเศษ ไม่เกินร้อยละ 10

(2.3) รับนักเรียนที่ได้รับอนุเคราะห์เป็นกรณีพิเศษ ไม่เกินร้อยละ 10

(2.4) รับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิชาการ โดยการสอบ
คัดเลือกร้อยละ 20 ทั้งนี้ให้พยายามลดสัดส่วนนักเรียนที่ได้รับ
อนุเคราะห์เป็นพิเศษในข้อ (2.3) ลงให้ต่ำกว่าร้อยละ 10 และ
นำสัดส่วนที่เหลือไปสมทบกับนักเรียนที่มีภูมิลำเนาใกล้โรงเรียน
ในข้อ (2.1)

(3) ให้สถานศึกษารับนักเรียนรอบเดียวให้ครบตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เพื่อ
เปิดโอกาสให้สถานศึกษาเอกชนรับนักเรียนได้ตามแผน

2.2) การเร่งรัดการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้ดำเนินการ
ดังนี้

- (1) เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาและเพิ่มห้องเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
สังกัดกรมสามัญศึกษา
- (2) ยุบสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีนักเรียนน้อยไปรวมกับโรงเรียนอื่น
และจ่ายค่าพาหนะเดินทางเพื่อช่วยเหลือครูและนักเรียนจากสาขาโรงเรียน
ที่ถูกยุบไปเรียนที่โรงเรียนแห่งใหม่
- (3) ขยายชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความ
พร้อมเท่านั้น พร้อมทั้งจัดให้มีอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และองค์ประกอบ
อื่น ๆ ทดเทียมกับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา
- (4) ให้จัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อรองรับนักเรียนที่พลาดโอกาสเรียนต่อ
การศึกษาในระบบโรงเรียนให้ได้ทั้งหมด
- (5) ให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาทุกโรงเรียนสำรวจ
นักเรียนที่จะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2536 ว่าจะเรียนต่อ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่สถานศึกษาใด ทั้งนี้เพื่อส่งตัวนักเรียนให้เข้าเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

2.3) การเร่งรัดการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้ดำเนินการดังนี้

- (1) ขยายเป้าหมายการรับนักเรียนในสถานศึกษาเดิม
- (2) เปิดวิทยาลัยชุมชนในวิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยพลศึกษาและวิทยาลัยนาฏศิลป์ รวม 66 แห่ง เพื่อรองรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
- (3) เปิดชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ และรับนักเรียนเดินเรียนด้วย

2.4) การส่งเสริมสนับสนุนสถานศึกษาเอกชน ให้ดำเนินการดังนี้

- (1) ใช้ระบบคูปองการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษาเอกชนได้ร่วมรับภาระการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- (2) ให้สถานศึกษาเอกชนที่ไม่ขอรับการอุดหนุน เก็บค่าเล่าเรียนได้เต็มที่ โดยไม่กำหนดเพดานค่าเล่าเรียน

2.5) ให้สถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีความประสงค์จะศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในสถานศึกษาเดิม ให้เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในสถานศึกษาเดิมได้ครบทุกคนก่อนที่จะรับนักเรียนจากสถานศึกษาอื่นมาสมทบ

2.6) การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาให้นักเรียน นักศึกษา กู้ยืมไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษาได้โดยไม่เสียดอกเบี้ย และมีกำหนดจ่ายคืนระยะยาวภายหลังจากจบการศึกษาและประกอบอาชีพแล้ว

2.7) ให้สถานศึกษาในสังกัดกรมอาชีวศึกษา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษาและสถาบันราชภัฏให้ความร่วมมือในการเป็นโรงเรียนพี่เลี้ยงแก่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

2.8) ให้มีการหมุนเวียนผู้บริหารและครูอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ ไปปฏิบัติงานที่สถานศึกษาในส่วนภูมิภาค และสถานศึกษาที่ตั้งใหม่ในเขตพื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานครเป็นระยะ เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยพิจารณาความดีความชอบและจิตสวส์ดีการให้เป็นกรณีพิเศษ

2.9) ให้มีการพิจารณาความดีความชอบแก่ผู้บริหารสถานศึกษาที่ไม่ให้อภิสิทธิ์ในการผากนักเรียนเข้าเรียน

2.10) ให้วิทยาลัยเกษตรกรรมจัดสัมมนาครู อาจารย์และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อหารูปแบบแนวทางการปรับปรุงการจัดการศึกษาเกษตรกรรมในอนาคต

2.11) ให้สถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและสถาบันราชภัฏ ให้โควต้าข้าราชการในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี โดยกระทรวงศึกษาธิการจะจัดหาทุนการศึกษาสนับสนุน

2.12) ให้มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกกระทรวงศึกษาธิการ ที่รับผิดชอบจัดการศึกษา อาทิ กรุงเทพมหานคร เทศบาล เพื่อจัดทำแผนการรับนักเรียน นักศึกษา ร่วมกัน

2.13) ให้จัดตั้งศูนย์ประสานงานการรับนักเรียนนักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา 2537 ในสถานที่ที่เหมาะสม ภายในบริเวณกระทรวงศึกษาธิการ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง ที่จะมารับบริการข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ศึกษาต่อ ตลอดจนการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ

3) แนวทางการดำเนินการรับนักเรียนนักศึกษา

3.1) จัดทำแผนการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

เพื่อให้มีการวางแผนการรับนักเรียน นักศึกษา ที่เป็นระบบ มีแผนการรับนักเรียนที่บูรณาการงานของทุกกรมที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดขอบข่ายงานของแต่ละกรม และการประสานความร่วมมือระหว่างกรมที่ชัดเจน ตลอดจนมีการติดตามและประเมินผลการรับนักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ดำเนินการโดย คณะอนุกรรมการการรับนักเรียน นักศึกษา ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายสุวัฐ ศิลปอนันต์) เป็นประธาน

3.2) การจัดทำแผนประชาสัมพันธ์การจัดบริการทางการศึกษา และการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

เพื่อเร่งรัดให้มีการจัดกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ที่เป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้ นักเรียน นักศึกษา และประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจและมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดบริการทางการศึกษา และการรับนักเรียน นักศึกษา

ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยระดมทรัพยากรจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนอย่างกว้างขวาง ดำเนินการโดย คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์การจัดบริการทางการศึกษาและการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ (คุณหญิงสมจินตนา ภักดีศรีวงศ์) เป็นประธาน

3.3) การจัดทำแผนการแนะแนวการศึกษาต่อและอาชีพ ของกระทรวงศึกษาธิการ

เพื่อให้มีการแนะแนวการศึกษาต่อและการแนะแนวอาชีพที่เป็นระบบให้นักเรียน นักศึกษาและผู้ปกครองได้มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ เมื่อจบการศึกษาแต่ละระดับ ดำเนินการโดย คณะอนุกรรมการแนะแนวการศึกษาต่อและอาชีพ ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีอธิบดีกรมวิชาการเป็นประธาน

3.4) การจัดทำแผนการใช้เทคโนโลยีในการบริการข้อมูล ข่าวสาร การรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

เพื่อให้มีการใช้เทคโนโลยีในการให้บริการข้อมูลข่าวสารแก่นักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง และผู้สนใจทั่วไปอย่างฉับพลัน มีประสิทธิภาพเพื่อประกอบการตัดสินใจในการสมัคร เข้าศึกษาต่อ ดำเนินการโดย คณะอนุกรรมการใช้เทคโนโลยีในการบริการข้อมูล ข่าวสารการรับนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ (นายพยุหศักดิ์ จันทรสุรินทร์) เป็นประธาน

โดยสรุป เป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียนนักศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในปีการศึกษา 2537 มุ่งหวังเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกันและทั่วถึงทั้งประเทศ โดยมีเป้าหมาย มาตรการและแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้บรรลุตามเป้าหมาย

2.7 การดำเนินการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2537 ในจังหวัดขอนแก่น

จากเป้าหมายและแนวทางการรับนักเรียน นักศึกษา ปีการศึกษา 2537 ของกระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดต่าง ๆ ได้รับมาดำเนินการเพื่อเป็นไปตามเป้าหมาย จังหวัดขอนแก่น โดยคณะกรรมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ศส.ว.จ.ขอนแก่น) ได้ดำเนินการโดยเฉพาะในเรื่องของการเร่งรัดการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษา

ปีที่ 6 โดยออกหนังสือสั่งการและขอความร่วมมือ ดังนี้

1) หนังสือจังหวัดขอนแก่นที่ ขก 0027/6912 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2537 เรื่อง การณรงค์ประชาสัมพันธ์การศึกษาต่อของนักเรียน จากผู้ว่าราชการจังหวัดถึงนายอำเภอทุกอำเภอ พร้อมกับสารจากผู้ว่าราชการจังหวัด ในฐานะประธานคณะกรรมการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรมจังหวัด ถึงผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ให้ความสำคัญ และความจำเป็นของการศึกษาและให้ส่งบุตรหลาน ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

2) หนังสือจังหวัดขอนแก่นที่ ขก 0027/10362 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2537 เรื่อง การณรงค์การศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2537 จากผู้ว่าราชการจังหวัดถึงนายอำเภอทุกอำเภอ พร้อมกับคำสั่งจังหวัดขอนแก่นที่ 1305/2537 เรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการการรณรงค์เพื่อเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2537 ซึ่งสั่งวันที่ 24 มีนาคม 2537 โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ชุดที่ 1 คณะกรรมการระดับจังหวัด มีศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่นเป็นประธาน ชุดที่ 2 คณะกรรมการระดับอำเภอมิศึกษาธิการอำเภอเป็นประธาน

นอกจากนี้ จังหวัดขอนแก่นโดยคณะกรรมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีหนังสือสั่งการและติดตามผลการดำเนินงานการรณรงค์ ให้นักเรียนได้เรียนต่ออีกหลายฉบับ เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย ในส่วนของอำเภอก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานในระดับอำเภอขึ้นอีก นอกจากนี้ ยังมีการประสานหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้วย เช่น อำเภอชุมแพ ได้มีหนังสือที่ ขก 0527/1370 ลงวันที่ 25 มีนาคม 2537 เรื่อง ขอความร่วมมือการรณรงค์การศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในปีการศึกษา 2537 จากนายอำเภอชุมแพถึงผู้บริหารโรงเรียนทุกโรงเรียน และหนังสือที่ ขก 0527/1368 ลงวันที่ 25 มีนาคม 2537 เรื่อง ขอความร่วมมือในการรณรงค์การเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในปีการศึกษา 2537 จากนายอำเภอชุมแพถึงหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอชุมแพ

จากความร่วมมือในการดำเนินงานของทุก ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลปรากฏว่า จังหวัดขอนแก่น สามารถรับนักเรียนในปีการศึกษา 2537 ได้ดังนี้ (หนังสือจังหวัดขอนแก่นที่ ขก 0027/23726 ลงวันที่ 2 สิงหาคม 2537 ถึงปลัดกระทรวงศึกษาธิการ)

ข้อมูลจำนวนนักเรียน ในโรงเรียนรัฐบาล จังหวัดขอนแก่น

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2536	จำนวน	31,601 คน
นักเรียนที่เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบ	จำนวน	28,727 คน
	คิดเป็นร้อยละ	90.91
นักเรียนที่เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นอกกระบบ	จำนวน	1,337 คน
	คิดเป็นร้อยละ	4.23
รวมนักเรียนที่เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2537	จำนวน	30,064 คน
	คิดเป็นร้อยละ	95.14

จากอัตราการเรียนต่อในปีการศึกษา 2537 ที่ได้ถึงร้อยละ 95.14 นี้ จึงเป็นผลให้ จังหวัดขอนแก่นได้รับโล่รางวัลจาก ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี

เมื่อพิจารณาจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในระบบทั้ง 28,727 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 90.91 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นี้ ประกอบด้วยนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนสังกัด กรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สังกัดกระทรวงมหาดไทย และสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพราะมีจำนวนโรงเรียนถึง 87 และ 147 โรงเรียน ตามลำดับ อัตราการเรียนต่อที่เพิ่มขึ้นจากปี 2536 นี้ จึงน่าจะเนื่องมาจากโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามากกว่าอย่างอื่น

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยในประเทศ

สมพงษ์ พลสูงเนิน (2531) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่รับนักเรียนได้ต่ำกว่าเป้าหมาย ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาทุกด้าน ได้แก่ กรมสามัญศึกษาไม่สามารถจัดสรรอัตราค่าจ้างครูอาจารย์ให้ตรงตามที่โรงเรียนต้องการ โดยเฉพาะครูอาจารย์ที่สอนวิชาชีพ ขาดแคลนงบประมาณ การจัดวัสดุอุปกรณ์การศึกษาจัดให้โรงเรียนล่าช้าและไม่เพียงพอ ส่วนการดำเนินงานของโรงเรียนพบว่า มีปัญหา

ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การประเมินฐานะผู้ปกครองนักเรียนเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาผู้ปกครองไม่ให้ข้อมูลที่แท้จริง และมีจำนวนนักเรียนที่ต้องยกเว้นเงินบำรุงการศึกษามากกว่าที่กำหนดไว้ หนังสือที่ให้นักเรียนยืมชั่วคราวเสียหาย การจัดโรงเรียนตามแผนเต็มรูป โรงเรียนรับนักเรียนไม่ได้เต็มตามที่กรมสามัญศึกษากำหนด ครูอาจารย์ไม่มีความรู้ในสาขาวิชาที่สอน

สุขแก้ว คำสอน (2531) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการไม่ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา ของนักเรียนตามกลุ่มเป้าหมาย ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตชนบทยากจน จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการไม่เรียนต่อ ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียนต้องการให้ช่วยทำงาน ผู้ปกครองยากจน ผู้ปกครองเกรงว่าเรียนจบมาแล้วจะไม่มีงานทำ ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา และเด็กไม่อยากเรียนเอง

จิราวัลย์ มนต์กันภัย (2533) วิจัยเรื่อง เหตุผลในการศึกษาต่อของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพราะเหตุผลด้านความก้าวหน้ามากที่สุด รองลงมาคือ เหตุผลด้านความสนใจและความถนัด เหตุผลด้านความต้องการของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เหตุผลด้านกระบวนการศึกษา เหตุผลด้านเกียรติยศชื่อเสียง เหตุผลด้านเศรษฐกิจและสังคม และเหตุผลด้านความจำเป็น ตามลำดับ

คำรัส อินจันทร์ (2533) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยปรากฏว่า

1) ลักษณะของปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อของนักเรียน

(1) ปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อของนักเรียนมากที่สุด คือปัจจัยการที่นักเรียนต้องช่วยเหลือผู้ปกครองประกอบอาชีพ ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อน้อยที่สุด คือ ผลการเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

(2) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้ปกครองนักเรียน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อมากที่สุด คือ อาชีพและรายได้ของผู้ปกครอง สำหรับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อน้อยที่สุด คือระดับการศึกษา

(3) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อมากที่สุดคือ ปัจจัยที่นักเรียนนักศึกษาว่างงานหลังจากจบการศึกษา สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อน้อยที่สุดคือ การคมนาคมระหว่างบ้านกับโรงเรียนมัธยมศึกษา

3) สาเหตุของปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อของนักเรียน

(1) ปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียน สาเหตุของปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียนที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อมากที่สุดคือ ต้องช่วยเหลือผู้ปกครองประกอบอาชีพเพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เพราะผู้ปกครองมีรายได้น้อย

(2) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้ปกครอง สาเหตุของปัจจัยเกี่ยวกับผู้ปกครองที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อมากที่สุดคือ ผู้ปกครองต้องการให้บุตรประกอบอาชีพเดิมของบิดามารดา

(3) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม สาเหตุของปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับการไม่ศึกษาต่อมากที่สุดคือ การว่างงานของนักเรียนนักศึกษาที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา เพราะนักเรียนนักศึกษาที่ว่างงานทำให้ผู้ปกครองกลัวว่า เมื่อบุตรของตนจบการศึกษาแล้วจะว่างงานเช่นเดียวกับนักศึกษารุ่นพี่เหล่านั้น

ถนอม ลุนทา (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการดำเนินการของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยปรากฏว่า โรงเรียนปฏิบัติตามโครงการ มาตรการ อยู่ในระดับ "มาก" และมีปัญหาอยู่ในระดับ "มาก" 3 ด้าน คือ การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้น การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา และการจัดหนังสือให้ยืมเรียน

บรรจบ คำคุณ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา ตามมาตรการ ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 9 ผลการวิจัยปรากฏว่า ในมาตรการประสานงานกับชุมชน โรงเรียนมีการประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นไม่ดีเท่าที่ควร

สมพล ทาวารี (2533) วิจัยเรื่อง แนวคิดของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกี่ยวกับโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา กรมสามัญศึกษา ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า เป้าหมายของโครงการเป็นการจัดการศึกษาเพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองนักเรียน ให้นักเรียน

ได้เรียนใกล้บ้านมากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่ชักจูงการเพิ่มปริมาณผู้เรียนต่อ ได้แก่ มีการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา การให้ยืมหนังสือเรียน การลดค่าใช้จ่ายทางการศึกษา การมีรายได้ระหว่างเรียน รัฐบาลได้สนับสนุนโครงการโดยจัดเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียนในโครงการมากกว่าทั่วไป ผลของโครงการจะเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพิ่มขึ้นจริง ในด้านปัญหาของโครงการ เป็นปัญหาในเรื่องของงบประมาณที่ได้รับล่าช้า และขาดแคลนวิทยากร ตลอดจนอุปกรณ์การสอนและสื่อการสอน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนต้องการให้บุตรหลานของตนออกไปทำงาน

กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ และสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ผลการศึกษาในส่วนของโรงเรียนในโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับพบว่า โรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชน โรงเรียนมีวิธีการจูงใจให้นักเรียนเข้าเรียนหลายวิธี เช่น การประชุมชี้แจง การพบปะผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ตลอดจนการใช้สื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว แผ่นพับ การประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้านและการให้ทุนการศึกษา นอกจากนี้ ประชาชนส่วนมากยังได้เสนอแนะว่า การที่จะทำให้ผู้ปกครองนักเรียนส่งลูกให้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพิ่มขึ้น รัฐจะต้องมีความพร้อมในการช่วยเหลือแก่ประชาชนในการขยายการศึกษาเพิ่มขึ้น ได้แก่ การให้เรียนฟรี เปิดโรงเรียนใกล้บ้าน และช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น

ดำรง แสนสิงห์ (2534) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และโอกาสในการศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า

1) สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับโอกาสในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของนักเรียนในจังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ อาชีพของบิดา รายได้ของบิดามารดา จำนวนพี่น้องของนักเรียนในครอบครัว การมีพี่ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า การศึกษาของบิดามารดา สถานภาพการสมรสของบิดามารดา ความต้องการให้มีการศึกษาต่อของบิดามารดา และความสะดวกในการเดินทางจากบ้านพักของนักเรียนไปโรงเรียนมัธยมศึกษา

2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่มีความสัมพันธ์กับโอกาสในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้ง 4 กลุ่มวิชา

กฤตกร กล่อมจิตร และคณะ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบการจัดการศึกษาองค์กรต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลแบบเจาะลึกใน 2 หมู่บ้าน คือบ้านหนองเม็กและบ้านกงเก่า อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ในด้านผลกระทบการจัดการศึกษาต่อการพัฒนาชนบท พบว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อัตรากาการศึกษาต่อของนักเรียนมีน้อย ส่วนใหญ่นิยมให้เรียนโดยทางธรรมมากกว่าเพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังให้ข้อเสนอแนะว่า การศึกษาของประชาชนในชนบทอีสาน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและไม่ศึกษาต่อเนื่องจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนในชนบทถูกเอาเปรียบ ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ รัฐควรให้ความสนใจให้การศึกษาแก่ประชาชนในชนบท ไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างคนในสังคมเมืองและสังคมชนบทมากนัก การศึกษาที่รัฐควรจัดให้ได้แก่การศึกษาผ่านสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุและโทรทัศน์ และควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การพัฒนาอาชีพและรายได้ของชาวบ้าน

ไพฑูลย์ เดชคำภู (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยปรากฏว่า ในด้านการประชาสัมพันธ์ ใช้วิธีประชุมชี้แจงแก่ผู้ปกครองและกรรมการศึกษา ส่วนการจูงใจให้นักเรียนมาเรียนต่อทำโดยโรงเรียนทุกโรงเรียนไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษา และจัดหาหนังสือให้นักเรียนยืมเรียน ผู้ปกครองแสดงความคิดเห็นว่า ถ้าโรงเรียนเก็บค่าบำรุงการศึกษาหรือโรงเรียนประถมศึกษาไม่เปิดสอนมัธยมศึกษาจะไม่ส่งลูกเรียน เพราะฐานะยากจนและโรงเรียนอยู่ไกล ต้องการให้โรงเรียนช่วยเหลือเรื่องทุนการศึกษาและอาหารกลางวัน ผู้ปกครองต้องการให้ลูกเรียนวิชาอาชีพ มีความมั่นใจและเห็นด้วยที่จะให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคนเรียนต่อจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้ปกครองมีความเห็นด้วยมากต่อโครงการฯ และการเปิดสอนวิชาอาชีพ และเห็นว่าโครงการช่วยให้โอกาสทางการศึกษาอย่างมากแก่เด็กชนบท นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนมีพื้นฐานความรู้เดิมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่ในเกณฑ์ดี และต้องการเรียนต่อ

ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาที่พร้อมกว่า แต่ที่ต้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาของโครงการฯ เพราะอยู่ใกล้บ้าน ไม่เก็บค่าบำรุงการศึกษา และจัดหาหนังสือให้ยืมเรียน

ยุวดา หรรษากุล (2535) ได้วิจัยเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์และจูงใจ มีการประชุมชี้แจงผู้ปกครอง จัดสิ่งจูงใจในการมาเรียนโดยไม่เก็บค่าบำรุงการศึกษา จัดหาหนังสือ อุปกรณ์การเรียนให้ยืมเรียน แจกชุดนักเรียนแก่เด็กที่ยากจน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังต้องการให้เด็กประกอบอาชีพมากกว่าการเรียนต่อ และไม่เข้าใจนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

สุพิน ไชยจำเริญ (2535) ได้วิจัยเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์และจูงใจ ได้เชิญผู้ปกครองมาประชุมที่โรงเรียน จัดสิ่งจูงใจโดยไม่เก็บค่าบำรุงการศึกษา จัดโครงการอาหารกลางวัน จัดหนังสือให้นักเรียนได้ยืมเรียน และจัดที่พักให้แก่นักเรียนที่อยู่ห่างไกล ผู้ปกครองเห็นว่า การส่งลูกมาเรียนต่อเป็นการเพิ่มภาระให้กับครอบครัว ยังต้องการใช้แรงงานเด็ก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้รายงานการประเมินผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา ปรากฏว่า การใช้มาตรการเพื่อชักจูงเด็กเข้าเรียนนั้น นอกจากการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา และการให้หนังสือยืมเรียนแล้ว ยังมีโรงเรียนจำนวนครึ่งหนึ่งที่จัดที่พักให้นักเรียน จำนวนประมาณสองในสามยกเว้นหรือผ่อนผันการแต่งกายมาโรงเรียน การจัดบริการอาหารกลางวัน ส่วนวิธีการที่โรงเรียนคิดว่าจะช่วยให้เด็กมาเรียนเพิ่มขึ้นจากเดิมได้อีก คือ การจัดรถรับส่งนักเรียนที่อยู่ห่างไกล สำหรับวิธีการประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงเด็กมาเรียนนั้น วิธีการที่ใช้ได้ผลมากที่สุด คือ การออกไปพบปะผู้ปกครองที่บ้าน รองลงมาคือ การออกแนะแนวในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งนี้โรงเรียนส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องจนตลอดปี ส่วนปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพิ่มขึ้น ได้แก่ สภาพที่ตั้งของโรงเรียนที่อยู่ใกล้ชุมชน การคมนาคมในเขตพื้นที่สะดวก จำนวนโรงเรียนและนักเรียนตัวบ่อนในเขตบริการมีมาก และมีโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น ๆ อยู่ห่างไกล นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุน

ได้แก่ อายุของครูที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ซึ่งมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชน การชักจูงประชาสัมพันธ์ โดยเข้าถึงตัวผู้ปกครอง เศรษฐกิจของชุมชน และมาตรการความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนเสริมให้เป็นพิเศษ เช่น แจกอุปกรณ์การเรียน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้รายงานการประเมินผลโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ จากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี พบว่า สาเหตุที่ผู้ปกครองไม่ส่งเด็กเข้าเรียนต่อที่สำคัญ ๆ คือ ฐานะครอบครัวยากจน ต้องการให้ลูกหลานช่วยทำงานบ้านหรือประกอบอาชีพ และเด็กไม่ยอมเรียน คนกลุ่มนี้กว่าครึ่งหนึ่งแม้ว่าจะให้ความช่วยเหลือในการเรียนก็จะไม่ส่งเด็กเรียน สำหรับตัวเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อนั้นส่วนใหญ่ทำงานหารายได้ ส่วนหนึ่งทำงานบ้าน เด็กกลุ่มนี้ประมาณครึ่งหนึ่งไม่ยอมเรียนต่อเพราะเรียนไม่ไหว อีกครึ่งหนึ่งต้องการเรียนแต่ไม่ได้เรียนเพราะยากจนและต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งความหวังว่าจะให้โรงเรียนสอนอะไร สำหรับนักเรียนที่เรียนต่อนั้นส่วนใหญ่มาเรียนเพราะผู้ปกครองอยากให้เรียนและตัวนักเรียนเองก็อยากเรียนด้วย การเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาช่วยให้เด็กมีโอกาสเรียนใกล้บ้าน เพราะเด็กเกินกว่าครึ่งมีบ้านอยู่ห่างโรงเรียนไม่เกิน 5 กิโลเมตร และมาโรงเรียนโดยการเดินและใช้รถจักรยาน นักเรียนเกินกว่าครึ่งหนึ่งจะไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนอื่น ถ้าโรงเรียนนี้ไม่เปิดสอนและไม่ให้ความช่วยเหลือต่างๆ เนื่องจากครอบครัวยากจน เด็กเกือบทั้งหมดมั่นใจว่าจะเรียนต่อจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่ประมาณครึ่งหนึ่งไม่แน่ใจว่าเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะทำอะไร ประมาณหนึ่งในสามตั้งใจจะเรียนต่อมีเพียงเล็กน้อยที่ตั้งใจว่าจะออกไปประกอบอาชีพอิสระ

จากงานวิจัยในประเทศพม่าพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาโดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษานั้น มีการวิจัยมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2531 ซึ่งผลการวิจัยที่ได้มีลักษณะคล้ายกันคือ ในระยะแรกพบว่าโรงเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ปัญหาการรณรงค์ให้นักเรียนเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร ในระยะหลังมีการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้อัตราการเรียนต่อเพิ่มขึ้นคือการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา การมีหนังสือให้ยืมเรียน ความสะดวกในการคมนาคมระหว่างบ้านกับโรงเรียน เป็นต้น แต่เป็นที่สังเกตว่า การไม่เห็นความสำคัญในการศึกษาของผู้ปกครองเป็นปัญหาที่พบตั้งแต่เริ่มแรกของการดำเนินการโครงการจนถึงระยะหลังก็ยังคงเป็นปัญหาย่อยเช่นเดิม

2.8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Fayyaz (1990) ได้วิจัยเรื่องการดำเนินการพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษา และโครงการขยายการศึกษาในประเทศปากีสถาน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการคือ

- 1) การสนับสนุนทางการเมือง
- 2) โครงการจะต้องมีแบบแผนการปฏิบัติงานและการดำเนินการในระดับท้องถิ่น
- 3) ความยืดหยุ่น การให้โอกาส
- 4) การสนับสนุนจากผู้นำในระดับสูงในวงราชการ ทำให้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

ลุล่วงไปได้

- 5) การติดตามของหน่วยงานระดับชาติ
- 6) การพัฒนาองค์การ และผู้ร่วมงาน
- 7) ความพยายามของสถาบันในการรวมโครงการกับระบบงานที่มีอยู่

Mohammad (1990) ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์อัตราการเข้าเรียนของนักเรียนหญิงในโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทของจังหวัดคานตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า

1) อัตราการเข้าเรียนของนักเรียนหญิงในโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทของจังหวัดคานตะวันตกเฉียงเหนือ มีร้อยละ 15 ในปีการศึกษา 1987 - 1988 และพบว่ามากกว่าในปี 1981 - 1982 แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนหญิง ในพื้นที่ชนบท ภาพรวมโดยทั่วไปนั้นสามารถทำได้

2) ความยากจน เศรษฐกิจของครอบครัว ข้อห้ามทางสังคม การขาดสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ การขาดครูที่ได้รับการอบรมเป็นอย่างดีประจำท้องถิ่นและหลักสูตรที่คลุมเครือไม่ชัดเจน รวมทั้งการขาดสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ สำหรับครู ผู้ปกครอง และนักเรียน ความแตกต่างเรื่องเงินค่าจ้างสอนของครู รวมทั้งระบบการศึกษาที่อ่อนแอ เป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดอัตราการเข้าเรียนต่อนักเรียนต่ำ

3) การช่วยปรับอัตราการเข้าเรียนต่อนักเรียนหญิงให้ดีขึ้นนั้น จะเกิดจากการมีสิ่งจูงใจสำหรับครูผู้สอน การจัดโครงสร้างการให้บริการด้านการศึกษา การให้บริการด้าน

การประถมศึกษาใหม่ และการจัดหาตำราเรียนและเครื่องแบบสำหรับนักเรียนโดยไม่คิดมูลค่า การใช้หลักสูตรที่มุ่งพัฒนาทักษะเป็นอย่างดี การเน้นบทบาทของศึกษานิเทศก์ การกระตุ้นผู้ปกครอง การปรับปรุงระบบโครงสร้างการปฏิรูปองค์กร จะช่วยปรับปรุงอัตราการเข้าเรียนของเด็กนักเรียนหญิงได้เป็นอย่างดี

แสดงให้เห็นว่า ปากีสถานก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังมีการพัฒนาการจัดการศึกษา ที่มุ่งขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขึ้น ซึ่งผลการวิจัยจะเห็นว่ามีส่วนที่คล้ายกับงานวิจัยในประเทศไทย เช่น ความยากจน ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลต่อการเรียนต่อ เป็นต้น